

УДК 373.31

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-12\(42\)-1662-1675](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-12(42)-1662-1675)

Дубовик Світлана Григоріївна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, <https://orcid.org/0000-0002-8564-0693>

Загола Тетяна Вікторівна студентка Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, <https://orcid.org/0009-0002-3373-2630>

РОЗВИТОК ЕТИКЕТНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 4 КЛАСУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті досліджено актуальні питання розвитку етикетного мовлення і спілкування здобувачів початкової освіти на уроках української мови. Акцентовано увагу на організаційно-методичній системі формування етикетних умінь учнів в освітньому процесі початкової школи. Схарактеризовано формули мовленнєвого етикету як складники культури етикетного мовлення учнів 1-4 класів. Розглянуто лінгводидактичний аспект означеної проблеми. Проаналізовано й продіагностовано стан засвоєння учнями початкових класів основ культури етикетного спілкування на уроках української мови. Обґрунтовано доцільність застосування методики формування етикетних умінь на уроках вивчення основних розділів початкового курсу української мови. Зазначено педагогічні умови ефективної роботи педагога з питань розвитку етикетного мовлення як основи для подальшого формування культури ввічливого спілкування в середній і старшій школі ЗЗСО. Проведено моніторингове дослідження ефективності розроблених організаційно-методичних основ розвитку етикетного мовлення і спілкування учнів у початковій школі. Подано комплекс доцільних методів і прийомів, форм і засобів розвитку етикетного мовлення здобувачів початкової мовної освіти. Визначено важливі напрями роботи вчителя з формування в учнів початкових класів умінь етикетного мовлення: формування вмінь спілкуватися у стандартних етикетних ситуаціях (вітання, звернення, знайомлення, запрошення, вибачення, прохання, порада, згода, відмова, привітання, побажання, подяка, співчуття, схвалення, комплімент, висловлення власного погляду, прощання, телефонування, листування). Розроблено систему вправ і завдань із культури етикетного

мовлення, які доцільно застосовувати на уроках вивчення української мови. Зазначено методичні рекомендації для вчителів початкової школи з питань формування етикетних умінь і навичок учнів.

Ключові слова: мовленнєвий етикет, етикетне мовлення, етикетна поведінка, етикетні ситуації, вправи і завдання із культури етикетного мовлення і спілкування, організаційно-методична система роботи.

Dubovyk Svitlana Hryhoriivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Primary Education, Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, <https://orcid.org/0000-0002-8564-0693>

Zahola Tetyana Viktorivna student of the Faculty of Pedagogical Education Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, <https://orcid.org/0009-0002-3373-2630>

LINGUISTICS POLITENESS DEVELOPMENT OF FOURTH-GRADE PUPILS IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

Abstract. The article examines current issues related to the development of linguistic politeness and communication among primary school pupils in Ukrainian language lessons. The focus is on the organizational and methodological system for developing pupils' etiquette skills within the primary school educational process. Formulas of linguistic etiquette norms are considered essential components of the culture of linguistic politeness among pupils in grades 1–4. The linguodidactic aspect of this issue is analysed. The level of mastery of basic etiquette and communication culture among primary school pupils in Ukrainian language lessons has been assessed. The study outlines the pedagogical conditions that ensure effective instruction in developing linguistic etiquette norms, which serve as the basis for forming a culture of polite communication among middle and high school students in general secondary education institutions. The pedagogical conditions necessary for effective teacher-led development of pupils' linguistic politeness — serving as a foundation for the further cultivation of a polite communication culture in middle and high school — are identified. A monitoring study of the effectiveness of the developed organizational and methodological foundations for enhancing linguistic politeness and communication in primary school pupils has been conducted. A set of appropriate methods, techniques, forms, and tools for developing linguistic politeness in primary language education applicants is presented. Key areas of teacher work aimed at forming linguistic politeness skills in primary school pupils

are defined, including the ability to communicate in standard etiquette situations (greetings, addressing others, introductions, invitations, apologies, requests, advice, agreement, refusal, congratulations, wishes, gratitude, sympathy, approval, compliments, expressing personal opinions, farewells, telephone communication, and correspondence). A system of exercises and tasks to develop a culture of linguistic politeness is proposed for use in Ukrainian language lessons. Methodological recommendations for primary school teachers regarding the formation of pupils' etiquette skills are provided.

Keywords: linguistic etiquette norms, linguistic politeness, etiquette behaviour, etiquette situations, exercises and tasks in the culture of linguistic politeness and communication, organisational and methodological system of work.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в українській освіті, спричинені реформою НУШ та воєнними викликами, вимагають переосмислення підходів до розвитку комунікативної компетентності учнів. Початкова школа є визначальним етапом у формуванні мовленнєвого етикету здобувачів освіти – ключового регулятора ефективної комунікації [1; 2; 5]. Проте, сучасні суспільні чинники (цифровізація, зміна форм навчання, воєнний стан, зниження толерантності) каталізують труднощі учнів у комунікації, провокуючи використання агресивних мовленнєвих моделей та зниження емпатії. Проблема полягає у диспропорційності між станом розвитку етикетного мовлення учнів початкових класів, його залежності від суб'єктивних факторів і лінгводидактичною базою, яка передбачає використання уроку української мови як оптимального середовища для формування мовленнєво-етикетних умінь здобувачів початкової мовної освіти. Це протиріччя обумовлює необхідність розроблення педагогічно вивірених підходів до вирішення зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження засвідчує значний інтерес вітчизняних та зарубіжних науковців до проблеми формування мовленнєвого етикету й комунікативної культури учнів початкових класів. Українська лінгводидактика має глибокі теоретичні засади вивчення цієї проблеми: провідні лінгвісти та методисти (М.С. Вашуленко, М.І. Пентилюк, О.Н. Хорошковська, Л.В. Скуратівський) [1; 3; 5] здійснили всебічний аналіз структури, функцій та методичних аспектів розвитку мовленнєвого етикету в початковій школі. М.С. Вашуленко зробив вагомий внесок у формування методичної бази [1], інтегрувавши соціокультурну змістову лінію до програм початкової школи з української мови. Практичні напрацювання педагогів (О.Я. Савченко, О.І. Пометун, Т.О. Ладиженська, О.П. Глазова, Т.І. Шелест) [2; 6]

демонструють доцільність використання ефективних різноманітних вправ для формування мовленнєвої культури [2; 6]. У працях С.В. Сабліна досліджено проблемне поле української системи мовленнєвого етикету, а Н.І [4]. Скрипник розглядає етикет як механізм ефективної комунікації [5].

Зарубіжні дослідники (Musyawir, 2021; Jannah & Rasyid, 2023) [9; 10] акцентують увагу на пріоритетності раннього формування вмінь і навичок ввічливої комунікативної поведінки як необхідної умови соціальної адаптації, емпатійності та діалогічності комунікації. Однак, незважаючи на теоретичну обґрунтованість проблеми розвитку мовленнєвого етикету здобувачів початкової мовної освіти, подальшого дослідження потребує систематизація та адаптація цих підходів до сучасних трансформаційних умов (виклики НУШ та наслідки воєнного часу), що є предметом нашого дослідження.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Усупереч ґрунтовним теоретичним засадам та наявним методичним напрацюванням у сфері лінгводидактики, загальна проблема формування мовленнєвого етикету учнів початкових класів містить низку невіршених частин, які потребують окремого дослідження в умовах сучасних трансформацій. Зокрема, констатуємо, що відсутня цілісна методична система роботи з формування етикетного мовлення саме у 4 класі, а також недостатньо розроблені електронні та інтерактивні інструменти для її впровадження [6; 7].

На нашу думку, критично важливим є те, що не повною мірою вивчено вплив воєнного часу, цифровізації та зниження живої комунікації на засвоєння етикетних формул та рівень емпатії учнів. Звідси випливає відсутність теоретичного обґрунтування структурованих підходів до моделювання автентичних комунікативних ситуацій на уроках української мови, що, у свою чергу, не дозволяє повною мірою використовувати освітнє середовище початкової школи з метою організації компенсаційної мовленнєвої взаємодії із дотриманням вимог мовленнєвого етикету. Додатковою прогалиною є брак компаративного аналізу світових моделей формування мовленнєвого етикету та їх адаптації до української початкової школи. Подолання цих прогалин є метою даного дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї наукової розвідки є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка комплексу педагогічних умов, що забезпечують ефективний розвиток етикетного мовлення учнів 4 класу на уроках української мови. Досягнення цієї мети передбачає визначення актуальних викликів сьогодення, аналіз міжнародного досвіду у цій сфері та, як кінцевий результат, розроблення структурованої методики формування етикетних умінь у здобувачів початкової мовної освіти в умовах Нової української школи та воєнного стану [1; 7; 8].

Виклад основного матеріалу дослідження. Вплив реформи НУШ та викликів воєнного часу на освітнє середовище початкової школи спричинив об'єктивну необхідність оновлення стратегій розвитку комунікативної компетентності в молодшому шкільному віці [7]. Початкова школа, яку міжнародні дослідники окреслюють як «золоту фазу» дитячого розвитку (Zahara & Afnita, 2020) [9], становить засадничий і визначальний етап у формуванні мовленнєвої компетенції. У цей період формується комплекс первинних соціально-комунікативних умінь, серед яких – уміння з мовленнєвого етикету, що слугує інструментом для регулювання мовленнєвої поведінки та організації ввічливої ефективної комунікації між учасниками спілкування [5].

Зарубіжні освітні системи демонструють стійку тенденцію до акцентування уваги на доцільності формування мовленнєвого етикету та розвитку культури комунікації в учнів початкової школи (Musyawir, 2021; Jannah & Rasyid, 2023) [9; 10]. Отримані дані переконливо свідчать про те, що саме раннє та планомірне формування вмінь і навичок з етикетного мовлення допомагає учням результативно налагоджувати соціальну взаємодію, розвиває в них емпатію та формує навички культурного діалогу. В умовах української мовної освіти вирішення цих завдань є надзвичайно важливим, адже ключові компетентності НУШ орієнтують учнів на здатність логічно й зрозуміло висловлювати свої думки під час доречної комунікативної поведінки, на формування у школярів здатності вибудовувати етикетні міжособистісні стосунки в колективі [7; 8].

Процес розвитку в учнів 4 класу етикетного мовлення є актуальною і важливою проблемою сучасної лінгводидактики початкової школи [1; 2; 5]. Цей відповідальний період навчання мови і мовлення характеризується завершенням початкового етапу формування грамотності та засвоєння структурних компонентів мовної системи, що зумовлює перехід школярів до усвідомленої, регульованої комунікативної діяльності.

Зазначимо, що здобувачі початкової мовної освіти у 4 класі мають володіти розвиненим та активним словниковим запасом, уміти добирати влучні етикетні формули відповідно до ситуації та мети мовленнєвої взаємодії. Уміння й навички з діалогічного мовлення, емоційної чутливості, конструктивної взаємодії, здатність керувати власною мовленнєвою поведінкою, уміння обирати релевантні етикетні звертання та висловлювання, забезпечуючи співпрацю через комунікацію, формують основу етикетного мовлення та сприяють становленню комунікативної компетентності випускників початкової школи [5; 6]. Розвиток етикетного мовлення учнів початкових класів позитивно впливає на соціалізацію в основній школі, оскільки сприяє опануванню здобувачами освіти нових форм

освітньої взаємодії з однолітками та вибудовуванню ефективної комунікації з вчителями різних предметів.

У межах реформи Нової української школи розвиток комунікативної компетентності і мовленнєвого етикету здобувачів початкової освіти розглядається як один із стратегічних очікуваних результатів освітнього процесу в початковій школі [7]. Молодший шкільний вік, за концепцією НУШ, є одним із основних орієнтирів, мета якого полягає у формуванні в учнів уміння результативної комунікації, навчання самостійного висловлювання міркування, належного використання аргументації та виявляти здатність до активного слухання. Саме тому мовленнєвий етикет розглядається як важливий компонент компетентнісного підходу та складник культури спілкування учнів початкових класів.

Головною метою Нової української школи є створення школи, у якій учні можуть не лише отримувати знання, а й уміти переносити набуті знання в практичну площину. Інтенсифікація вмінь і навичок змістовно спілкуватися, дотримуватися норм етикетного мовлення та будувати позитивні взаємини в учнівському колективі є невід'ємною умовою успішної соціалізації дитини. Саме розвиток в учнів 4 класу етикетного мовлення під час занять української мови є лінгводидактичним завданням, яке визначено сучасною освітньою реформою, що реалізує цілісність підходу до формування комунікативної компетентності та відповідає пріоритетам гуманістичної, особистісно орієнтованої освіти, яку пропонує НУШ.

Уміння володіти мистецтвом ввічливої комунікації цінувалось завжди, адже саме ефективна взаємодія між людьми є основою розвитку суспільства, освіти та культури. Комунікація є ключовою компетентністю в житті кожної людини, вона є фундаментом для вибудовування особистісних стосунків у школі та поза нею. Відкритий діалог сприяє пробудженню свідомості і зацікавлення потребами інших. Ми живемо у світі людей, для яких надзвичайно важливим є задоволення потреб у власній безпеці, налагодження дружніх стосунків, реалізація власних цілей, а етикетне мовлення і спілкування є невід'ємною умовою цього процесу.

Особливого значення комунікація набуває в освітньому середовищі початкової школи, адже процес формування й удосконалення мовленнєвих умінь і навичок є визначальним у дидактичному процесі. Без ефективної етикетної комунікації неможливо повною мірою реалізувати навчальну мету, оскільки саме якісна взаємодія між учителем та учнями забезпечує результативність освітнього процесу.

Представники сучасної наукової спільноти досліджують питання етикетного мовлення, акцентуючи увагу на його лінгвістичних, психо-лінгвістичних, соціокультурних та педагогічних аспектах, що дає змогу

комплексно аналізувати механізми формування ввічливої комунікативної поведінки. Науковці лінгвісти та лінгводидакти, зокрема М.С. Вашуленко, М.І. Пентилюк, О.Н. Хорошковська, Л.В. Скуратівський, досліджують багатовимірність мовленнєвого етикету, аналізуючи його структуру, функції та роль у формуванні комунікативної компетентності учнів початкових класів. Безперечно, науковці порушують низку принципово значущих питань, які позитивно впливають на вирішення проблеми розвитку мовленнєвого етикету школярів [1; 3].

У науковій праці С.В. Сабліної «Сучасні лінгвістичні проблеми аналізу українського мовного етикету» розглядається проблемно-пошукове поле мовного / мовленнєвого етикету, етикетних формул, специфіки української системи ввічливості [4]. Н.І. Скрипник розглядає мовленнєвий етикет як дієвий механізм ефективної комунікації, сформований на основі використання усталених мовних формул, що мають підґрунтя в національних культурних традиціях [5].

Завдяки науковим надбанням М.С. Вашуленка навчальна програма з української мови в початкових класах містить соціокультурний складник. Зміст створених науковцем навчальних програм та посібників передбачає засвоєння учнями етикетних форм, норм ввічливості, ввічливого мовлення. Сучасні мовознавці та педагоги, поділяючи думку М.С. Вашуленка про важливість формування в учнів початкових класів мовленнєвої культури, у своїх наукових розвідках досліджують актуальні питання розвитку культури етикетного мовлення школярів.

Зазначимо, що ефективність лінгводидактичних підходів може бути доведена лише через їхнє практичне впровадження, адже саме в освітньому процесі вони набувають реальної ефективності. Про це свідчать напрацювання таких учителів-практиків, а саме: Ладиженської Т.О., Савченко О.Я., Пометун О.І., Глазової О.П., Шелест Т.І., які у своїх наукових роботах, статтях, блогах або методичних рекомендаціях торкаються питань формування в учнів мовленнєвого етикету і культури етикетного мовлення, розвитку в них комунікативної компетентності і мовно-мовленнєвих умінь і навичок [2; 6].

На нашу думку, трансформація суспільства, яка зумовлена різними факторами (воєнний стан, цифровізація, зниження толерантності у суспільстві), має передбачати підсилення одного із важливих напрямів діяльності вчителя початкових класів – формування етикетних умінь школярів [9; 10]. Учні початкової школи мають певні комунікативні труднощі під час спілкування у зв'язку з використанням агресивних чи різких інтонаційних моделей, що формуються під впливом соцмереж, ігор, неформального середовища.

Спостерігається недостатній рівень сформованості вміння вибудовувати ввічливий діалог. Учні не завжди можуть правильно привітатися і попрощатися, вибачитися і висловити прохання, звернутися одне до одного, конструктивно вирішити конфлікт.

На жаль, суттєве зниження рівня емпатії, порушення емоційної регуляції та виникнення різкості у висловлюваннях учнів часто зумовлені роз'єднаністю сімей, високим рівнем тривожності та стресовими чинниками під впливом воєнного часу. Втрачаються вміння і навички використання учнями вербальних формул у зв'язку з діджиталізацією та онлайн-комунікацією, що обмежують можливості живого спілкування. Стан розвитку етикетного мовлення у здобувачів освіти молодшого шкільного віку є проблемним та нерівномірним. Він значною мірою залежить від особистої ініціативи педагога, рівня його методичної підготовки та готовності цілеспрямовано формувати в учнів уміння і навички етикетного мовлення.

Зважаючи на це, особливої ваги набуває педагогічна діяльність учителя, який має не лише сам володіти етикетними формулами, а й уміти інтегрувати їх у щоденну мовленнєву практику учнів. Конструювання етикетного мовлення не може здійснюватися епізодично або фрагментарно, адже учні початкової школи потребують системності в навчанні мови і мовлення, багаторазового вправлення та моделювання реальних комунікативних ситуацій.

У разі відсутності системної і цілеспрямованої роботи педагога у цьому напрямі учні часто відтворюють мовні конструкції, характерні для цифрового середовища: короткі імперативи, емоційно різкі вислови, скорочені форми, які не відповідають нормам ввічливого мовлення і спілкування. На уроках української мови вчитель має передбачати моделювання навчальних ситуацій, тотожних реальному комунікативному досвіду, що є необхідною передумовою для формування і вдосконалення мовленнєво-етикетних умінь. Заняття з української мови мають забезпечувати провідну роль автентичної мовленнєвої взаємодії, що виявляється в інтенсивному виконанні діалогічних вправ, організації групової та парної роботи, а також у процесі обговорення навчальних текстів. Така комунікативна насиченість освітнього простору надає змогу педагогові систематично реалізовувати цілеспрямований вплив на формування практичних умінь і навичок із мовленнєвого етикету (зокрема, ввічливого звертання, коректного висловлювання прохання, подяки, вибачення та аргументації власної позиції).

Уроки української мови у четвертому класі забезпечують інтеграцію освітнього процесу в комунікативні умови, адекватні природному

мовленнєвому середовищу, що є необхідною передумовою для формування і вдосконалення етикетних умінь. Саме ці заняття є оптимальним середовищем для моделювання життєво необхідних соціокультурних інтеракцій, оскільки учні активно залучаються до діалогів, обговорень та взаємодії в малих групах. У контексті інтенсивної цифровізації та зниження інтенсивності автентичної мовленнєвої взаємодії в повсякденному житті, урок української мови набуває стратегічної значущості як компенсаційний простір.

Через моделювання ситуативних завдань (діалогічні вправи, рольові ігри) та еталонну мовленнєву поведінку педагог здійснює диференціацію між спрощеною онлайн-комунікацією та культурно насиченим, етикетним усним мовленням. Це забезпечує поступову інтеріоризацію етикетних норм, сприяючи відновленню комунікативних умінь і навичок та розвитку здатності добирати адекватні формули ввічливого мовленнєвого спілкування. Таким чином, ефективність становлення етикетного мовлення у 4 класі корелює з методичною компетентністю педагога та його вмінням трансформувати урок української мови в осередок живої, змістовної та культурно збагаченої комунікації. Оскільки саме початкова школа є сенситивним періодом для закладання фундаменту мовленнєвої поведінки, системний педагогічний вплив у цей період набуває вирішального значення для успішного становлення мовленнєво-етикетної компетентності молодших школярів.

На противагу іншим навчальним дисциплінам, де мовлення виконує інструментальну функцію, урок української мови є провідним середовищем для інтенсифікації комунікативної діяльності молодших школярів. Структура заняття іманентно (невіддільно) передбачає перманентну мовленнєву активність, яка охоплює діалогічні та монологічні форми висловлювання, роботу з текстовими одиницями, відтворення інтонаційних моделей та адекватний ситуації добір лексичних формул (насамперед ідеться про формули мовленнєвого етикету). Зазначена систематична мовленнєва практика гарантує інтеріоризацію етикетних одиниць, перетворюючи їх із теоретичних знань на стійкі вміння і навички для використання в автентичній повсякденній комунікації.

Навчальна програма з української мови для 4 класу чітко структурує змістові лінії, які безпосередньо спрямовані на розвиток в учнів мовленнєвого етикету. До цих ключових компонентів належать: функціональне застосування формул звертання, привітання, вибачення, подяки, прохання, а також засвоєння алгоритмів ведення діалогу, норм етикетного спілкування та ритміко-інтонаційної організації висловлювань відповідно до комунікативної ситуації.

Надзвичайно важливою перевагою уроку української мови є його здатність забезпечувати емоційно безпечне та педагогічно контрольоване освітнє середовище. На відміну від спонтанної позашкільної комунікації, де корекція відбувається фрагментарно, на уроці педагог виконує функцію кваліфікованого модератора. Це дає змогу систематично розкривати семантику ввічливих формул, демонструвати їх практичне застосування, здійснювати оперативну корекцію мовленнєво-етикетних помилок та стимулювати доброзичливу комунікативну взаємодію. Такий дидактичний контроль дозволяє поступово вводити ускладнені моделі ввічливості, що корелює з віковими можливостями та психолінгвістичними потребами учнів 4 класу.

Додатково, урок української мови реалізує культуротворчу функцію, яка є структурно важливим компонентом освітнього процесу. Шляхом залучення учнів до національно-орієнтованих текстових джерел (українська література, фольклорні зразки, паремії) відбувається трансляція традиційних етикетних моделей, ціннісних орієнтирів та норм шанобливої й підтримувальної взаємодії, що є характерними для української ментальності. Така інтеграція сприяє комплексному становленню не лише мовленнєвої, а й загальної комунікативної та соціокультурної компетентності учнів початкових класів. Таким чином, урок української мови є оптимальним дидактичним простором для комплексного становлення етикетного мовлення учнів 4 класу. Його унікальність детермінована інтеграцією змістових можливостей навчальної програми, інтенсивною мовленнєвою практикою та педагогічно контрольованим середовищем. Зазначений комунікативно-діяльнісний підхід, посилений культуротворчою функцією через трансляцію національно-етичних та етикетних зразків, забезпечує цілісний розвиток мовленнєвої особистості здобувача початкової освіти. Саме на уроці української мови закладаються фундаментальні основи мовної і мовленнєвої культури, формуються надстійкі вміння і навички ввічливої взаємодії та готовність до конструктивної комунікації, які є вирішальним компонентом успішної соціалізації учнів молодшого шкільного віку в сучасному соціумі.

В умовах глобалізації освітнього простору формування етикетного мовлення учнів початкових класів набуває пріоритетного статусу, оскільки культура шкільної комунікації визнається стратегічною цінністю у багатьох країнах світу. Різні національні освітні системи розробили авторські моделі розвитку ввічливої взаємодії та етикетної комунікації. З огляду на детермінувальну роль педагога у становленні етикетного мовлення школярів, актуальність дослідження поширюється на аналіз міжнародного досвіду реалізації функцій учителя в різних культурах шкільної комунікації.

Світова практика демонструє широкий спектр моделей формування мовленнєвої ввічливості – від формальних форм до емоційно орієнтованих та особистісно центрованих практик. Проведення педагогічного аналізу цих моделей дозволяє здійснити їхню валідацію, ідентифікувати найбільш продуктивні та інноваційні підходи. Це, в свою чергу, обґрунтовує необхідність аналітичного огляду світових культур шкільної комунікації для визначення потенційних напрямів адаптації та імплементації у вітчизняній освітній системі.

Порівняльна педагогічна компаративістика світових практик розвитку культури шкільної комунікації та поданий аналітичний рейтинг дають змогу окреслити потенційні вектори модернізації процесу формування етикетного мовлення школярів у вітчизняних закладах освіти. Ключові позиції займають системи освіти, у яких комунікативна компетентність, емоційна грамотність і мовленнєва ввічливість становлять внутрішньо-притаманний структурний компонент освітнього процесу, а не факультативну діяльність.

Нижче подано аналітичну модель порівняння країн за рівнем розвитку культури шкільної комунікації: Аналіз світових моделей демонструє значний адаптаційний потенціал. Зокрема, Фінляндія своєю пріоритетністю програм соціально-емоційного навчання (SEL) валідує необхідність інтеграції елементів «мовлення миру» та емоційної взаємодії в український лінгводидактичний простір. Досвід Японії з її ритуалізацією комунікації та системою ке-й-го обґрунтовує доцільність поетапності та системності у формуванні мовленнєвого етикету, що може бути реалізовано через структурування формул звертання в українському контексті [9].

Водночас Канада акцентує увагу на культурі партнерства та толерантного діалогу, що є релевантним для української школи в контексті організації групової роботи. Досвід США з програмами PBIS підкреслює значення позитивного підкріплення, а техніки мовної медіації та превенції конфліктів можуть бути інтегровані в уроки української мови в початковій школі [9].

Польська практика, подана у курсі «Kultura komunikacji», є цінною, оскільки демонструє необхідність систематизації, розширення змістової лінії та імплементації спеціальних тренувальних модулів із культури мовлення і спілкування [9]. Україна, займаючи наразі проміжну позицію, має значний потенціал для розвитку етикетного мовлення здобувачів початкової освіти. Попри те, що етикетні формули інтегровані переважно в уроки української мови, відсутня цілісна система формування мовленнєвої ввічливості на рівні загальношкільної освітньої політики.

Оптимальним вектором розвитку лінгводидактики початкової школи є розширення методичного апарату, створення електронних навчальних

модулів із мовленнєвого етикету, міжпредметна інтеграція практик та формування єдиного комунікативного середовища в закладі освіти. Таким чином, міжнародний аналіз валідуює тезу про те, що становлення етикетного мовлення є багатокомпонентним процесом, який потребує системності, цілеспрямованої педагогічної діяльності та підтримки на рівні адміністративної освітньої політики. Україна має всі передумови для посилення цієї роботи через адаптацію та імплементацію релевантних світових дидактичних моделей.

Висновки. Етикетне мовлення здобувачів початкової освіти – важливий складник їхньої комунікативної компетентності, здатності спілкуватися та успішно знаходити своє місце в сучасному світі. Сьогодні, в умовах активної цифровізації та, на жаль, обмеженого живого спілкування, діти засвоюють правила ввічливості нерівномірно. Це створює гостру потребу у цілеспрямованій і постійній підтримці з боку вчителя початкової школи. Завдяки регулярній практиці діалогів та моделюванню реальних життєвих ситуацій на уроках української мови, створюється безпечне й контрольоване середовище, де діти можуть свідомо засвоювати формули мовленнєвого етикету, ввічливого мовлення і спілкування. Роль учителя є вирішальною: він не лише дає знання, а й показує приклад етикетного мовлення, керує спілкуванням і створює доброзичливу атмосферу [1; 5; 7].

Аналіз досвіду інших країн виявив, що світові лідери мають ефективні моделі, які варто запозичити: від фінського емоційного навчання та японської системності до канадської толерантності [9; 10]. Зазначимо, що Україна має теж значний потенціал у напрямі розвитку етикетного мовлення здобувачів початкової освіти. На нашу думку, для успішного розвитку мовленнєвого етикету учнів початкових класів потрібен комплексний підхід, який об'єднує можливості уроку української мови, високу професійну майстерність педагога та адаптацію найкращих світових методик. Перспективи наших подальших зусиль лежать у створенні авторських програм для педагогів, електронних тренажерів для учнів, щоб перетворити початкову школу на єдиний простір для етикетного мовлення і культурного спілкування.

Література:

1. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початкових класах: підручник. Київ : Освіта, 2016. 220 с.
2. Глазова О. П. Методика викладання української мови в початковій школі. Київ : Освіта, 2018. 304 с.
3. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навчально-методичний посібник. Херсон : Айлант, 2022. с.137 URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741019/1/Кучеренко%20Пентилюк%20Теорія%20і%20технологія%20сучасного%20уроку%20української%20мови.pdf>

4. Сабліна С. В. Сучасні мовознавчі проблеми дослідження українського мовного етикету. Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. 2022. № 3. С. 1–4. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2783.pdf>
5. Скуратівський Л.В. Український мовленнєвий етикет: традиції, норми, культура. Київ : Наукова думка, 2012. 280 с.
6. Стахів М., Пітик О. Засоби формування мовленнєвого етикету в умовах наступності дошкільної та початкової освіти. [Methods of forming speech etiquette in the conditions of continuity of preschool and primary education]. Molodyi vchenyi. 2019. № 6 (70). С. 90–95. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-6-70-20>
7. Концепція Нової української школи. Київ : МОН України, 2016. с.11 URL: <https://mon.gov.ua>
8. Державний стандарт початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>
9. Czerwies K., Leżucha M. The role of communication in educational relations [Роль комунікації в освітніх відносинах]. Edukacja, Terapia, Opieka. 2024. Vol. 6. DOI: <https://doi.org/10.52934/eto.2024.01> URL: https://www.researchgate.net/publication/390592799_The_role_of_communication_in_educational_relations
10. Nursyam, Nurfitriani, & Rahayu, R. Analysis of Elementary School-Age Children's Development and Its Implications for the Learning Process [Аналіз розвитку дітей молодшого шкільного віку та його педагогічні наслідки для навчального процесу]. Journal of Elementary Education Research. 2024. Vol. 5(1). pp. 12–22. URL: https://www.researchgate.net/publication/391948406_Analysis_of_Elementary_School-Age_Children's_Development_and_Its_Implications_for_the_Learning_Process

References:

1. Vashulenko M.S. Metodyka navchannia ukraïnskoi movy v pochatkovykh klasakh: pidruchnyk [Methods of teaching the Ukrainian language in primary school: textbook]. Kyiv: Osvita, 2016. 320 p.
2. Hlazova O.P. Metodyka vykladannia ukraïnskoi movy v pochatkovii shkoli [Methods of teaching the Ukrainian language in primary school]. Kyiv: Osvita, 2018. 304 p.
3. Kucherenko I.A., Pentyliuk M.I. Teoriia i tekhnologiiia suchasnoho uroku ukraïnskoi movy : navchalno-metodychnyi posibnyk [Theory and Technology of the Modern Ukrainian Language Lesson: Teaching-Methodical Manual]. Kherson: Aylant, 2022. p.137
URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741019/1/Кучеренко%20Пентиліук%20Теорія%20і%20технологія%20сучасного%20уроку%20української%20мови.pdf>
4. Sablina S.V. Suchasni movoznavchi problemy doslidzhennia ukraïnskoho movnoho etyketu [Modern linguistic problems of researching Ukrainian speech etiquette]. Visnyk Zaporizkoho natsionalnogo universytetu. Filolohichni nauky. 2022. №3. pp. 1–4. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2783.pdf>
5. Skurativskiy L.V. Ukraïnskyi movlennievyyi etyket: tradytsii, normy, kultura [Ukrainian speech etiquette: traditions, norms, culture]. Kyiv: Naukova dumka, 2012. 280 p.
6. Stakhiv M., Pityk O. Zasoby formuvannia movlennievoho etyketu v umovakh nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoï osvity [Methods of forming speech etiquette in the conditions of continuity of preschool and primary education]. Molodyi vchenyi. 2019. №6 (70). pp. 90–95. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-6-70-20>

7. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly [The Concept of the New Ukrainian School]. Kyiv: MON Ukrainy, 2016. p. 11. URL: <https://mon.gov.ua>
8. Derzhavnyi standart pochatkovoï osvity: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho 2018 r. №87 [State Standard of Primary Education]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>
9. Czerwec K., Leżucha M. The role of communication in educational relations [Role of communication in educational relations]. Edukacja, Terapia, Opieka. 2024. Vol. 6. DOI: <https://doi.org/10.52934/eto.2024.01> URL: https://www.researchgate.net/publication/390592799_The_role_of_communication_in_educational_relations
10. Nursyam N., Nurfitriani N., Rahayu R. Analysis of Elementary School-Age Children's Development and Its Implications for the Learning Process [Analysis of development of elementary school-age children and pedagogical implications]. Journal of Elementary Education Research. 2024. Vol. 5(1). pp. 12–22. URL: https://www.researchgate.net/publication/391948406_Analysis_of_Elementary_School-Age_Children's_Development_and_Its_Implications_for_the_Learning_Process